

NÖTRON BOMBASI : ASKERİ VE POLİTİK SORUNLAR

Asis. Serhan ADA

Nötron bombası, son birkaç yılda adından en çok söz edilen silahlardan biri. Çeşitli çevreler bu konuda farklı noktalardan yola çıkarak farklı, çoğu kez de karşıt görüşleri savunuyorlar. Ama bu tartışmaların içeriğinin doğru olarak değerlendirilebilmesi için nötron bombasının teknolojik açıdan nasıl bir silah olduğu sorusu yanıtlanmalı. Bu sorunun yanıtlanması nötron bombasının tartışmaya açık özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Nötron konusundaki sağlıklı bir tartışma da ancak teknolojik ve stratejik özellikler bilinerek yapılabilir.

1 — Nötron Bombasının Teknolojik Özellikleri

Nötron bombası nükleer bir silah. Ancak hemen eklemeli, nötron bombası "konvansiyonel" bir nükleer silah değil. Kullanım özellikleri ya da yeri ne olursa olsun bilinen nükleer silahların hemen tümü atom çekirdeğinin parçalanması (*fission*) sonucunda patlamakta. Nötron bombası ise tam tersine bir birleşme (*fusion*) reaksiyonu sonucunda oluşan enerjiyi kullanıyor. Parçalanma silahlarında çeşitli uranyum türevleri kullanılmasına karşın nötronda ağır hidrojen izotopları olan deuteriyum ve trityum kullanılmakta. İşte bu iki hidrojen izotopunun reaksiyonu sonunda oluşan parçacıklar arasında en önemlileri *nötronlar* olduğu için bu silaha nötron bombası adı da veriliyor. Nötron bombası atom bilimciler arasında "yoğunlaştırılmış radyasyon savaşbaşlığı" (enhanced radiation warhead-ERW) ya da "yoğunlaştırılmış radyasyon-azaltılmış çarpma" (ERB) olarak nitelendiriliyor.

Nötron bombasının yapısal özelliklerinin kavranabilmesi için "yoğunlaştırılmış radyasyon" kavramına daha yakından bakmak gerekli. Radyasyon, nükleer silahların patlaması sonucunda oluşan etkilerden biri. Nükleer patlamaların başlıca etkileri çarpma, ısı, radyasyon ve nükleer serpinti. Nötronun yoğunlaştırılmış radyasyon silahı olarak adlandırılması, radyasyon etkisinin artırıldığını aynı za-

manda diğer etkilerin azaltıldığını da dile getiriyor. Gerçekten, bir parçalanma (*fission*) silahından çıkan enerji % 50 çarpma etkisi, % 35 ısı etkisi, % 5 radyasyon ve % 10 nükleer serpinti olarak ayrışmakta. Oysa bir nötron bombasının patlaması sonucunda ortaya çıkan etkilerin % 40 çarpma, % 25 ısı, % 30 radyasyon ve % 5 nükleer serpintiden oluşacağı söyleniyor. Görüldüğü gibi, radyasyon etkisi % 5'den % 30'a çıkarılarak % 25 oranında önemli sayılabilecek bir artış sağlanmıştır. Buna karşılık, çarpma, ısı ve serpinti gibi etkilerde büyük bir azalma olduğu söylenemez. Aslında nötron bombası saf bir birleşme (*fusion*) silahı değil. Bir parçalanma reaksiyonundan elde edilen enerji, birleşmeyi gerçekleştirmek için kullanılıyor: Saf birleşme reaksiyonunu kullanan bir silahın üretilmesi olanaksız. (Bir varsayım olarak böyle bir silahın % 20 çarpma ve ısı ve % 80 radyasyon etkisi olacağı tahmin edilmekte.) Bu ilk yapısal özelliği ile nötronun diğer nükleer silah türlerinden nitelik (yoğunlaştırılmış radyasyon) olarak farklı olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

Bu nükleer başlığı "temiz" bir silah olduğu için savunanlar, insana doğrudan yönelen radyasyon etkisinin artırılmış olmasından dolayı insan dışındaki hedeflere verilecek zararların en aza indirildiğini söylemektedirler. Şimdiye kadar verilen teknolojik bilgiler ışığında bile bu görüşe katılmak pek mümkün görünmüyor. Yukarıda da sözü edildiği gibi, radyasyon dışındaki etkiler henüz önemsenmeyecek kadar ortadan kaldırılmış değil. Bir nötron bombası % 40 oranında çarpma, % 25 oranında da ısı etkisi yapıyor. Yalnızca nükleer serpinti etkisi büyük ölçüde azaltılmış durumda. Unutulmamalı ki bu özellikler yalnızca tek bir nötron başlığı için geçerli. Çok sayıda patlama durumunda da bu özelliklerin ortadan kaybolacağı akla geliyor.

Nötron "hafif" bir silah. Şimdiye kadar iki araçla fırlatabileceği düşünülmüş. Birinci araç Lance füzeleri, ikincisi de 8 inç çapındaki toplar. Bu iki farklı fırlatma aracında nötron farklı patlama ağırlığına sahip olabilir. Lance füzesi için söz konusu iki ağırlıktan biri bir kilotondan biraz az diğeri ise bir kilotondan az fazla. 8 inç çaplı top için ise bir kilotondan az ve iki kiloton arasında iki seçenek söz konusu. (Hiroşima'ya atılan ve orta büyüklükte olduğu söylenen bomba yirmi kiloton ağırlığındaydı.) Hafif oluşu nötronu kolaylıkla kullanılabilir bir nükleer silah yapıyor. Nötron bombasıyla diğer hafif ağırlıktaki *fission* silahları arasındaki temel farklılık nötrondan çok daha fazla ve daha hızlı nötron parçacığının açığa çıkması.

Nötron parçacıkları canlı bir hücre ile karşılaştıklarında güçlü bir reaksiyona girerler. "Nötronlar sağlıklı ya da habis tüm hücre-

lerin parçalanmasında en etkili araçlardan biridir.”¹ Bir merminin yaptığı etkiden farklı olarak nötron, insanda bir anda ölüme yol açmaz. Ancak yeterli dozda olduğunda birkaç dakika ya da saatte bütün bir topluluğun ölümüne yol açabilir ya da onu etkisiz kılar. Ancak, nötron patlaması sonunda ortaya çıkan radyasyonun etkinliği hedefin uzaklığına göre değişiyor. Bir kilotonluk nötron patlaması 900 metrelik bir uzaklığa, 8000 rad (rad, radyasyon dozu ölçüsü) dozunda radyasyon yayabiliyor. Nötron bombası asıl olarak Sovyet tanklarına karşı düşünülmüş bir silah. (Bu konu üzerinde ileride ayrıntılı biçimde durulacaktır.) Sovyet tanklarının radyasyondan korunma faktörünün yarım olduğu bilinmekte. Bu durumda, 900 metre uzaklıkta bulunan tank mürettebatının alacağı radyasyon dozu 4000 rad oluyor. Pentagon tarafından maymunlar üzerinde yapılan deneylerin gösterdiğine göre bu dozda alınan radyasyon “ani geçici etkisizleştirme”ye yol açıyor. Belirtilen dozda radyasyonu alan kişi ilk anda etkisiz kalmakta sonradan yarım saatlik süre içinde kısmen kendine gelmekte. Bundan sonra giderek kötüleşmekte ve iki ya da altı gün arasında değişen bir süre içinde ölmekte. 900 metre uzaklıkta alınan radyasyon insanı derhal öldürmemekte ve birkaç günlük bir süre için yaşayan ölü haline getirmekte. Bu durumda, **mülkiyete değil, insanlara zarar verdiği için “son kapitalist silah”²** olarak adlandırılan yoğunlaştırılmış radyasyon başlığının insanlara işkence ettiği söylenebilir. Bu kadar da değil. 900 metreden daha yakında, örneğin 700 metrede patlatılan bir nötron bombasının yayacağı “radyasyon miktarı 900 metredekinin iki katı olacaktır. Bu doz ‘ani sürekli etkisizleştirme’ye ve bir-iki günde de acı içinde ölüme yol açacaktır.”³

Bir kilotonluk nötron patlamasınının 1700 metre uzaklığa yaptığı radyasyon etkisi 150 rad’dır. Bu doz 2100 metrede otuz ve 2300 metrede ondört rad’a düşmektedir. Bu uzaklıklarda ölümün gecikmesi bir yana çekilen acı ve hastalıklar da çeşitlenmekte ve geniş bir zaman kesitine yayılmaktadır. Radyasyon dozu azaldıkça uzun süre doğrudan etkiler görülmekte fakat zaman içinde tiroid ve mide kanserleri ve lösemi gibi iyileşmesi son derece güç olan hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Bundan başka, herhangi bir sperm ya da genle

¹ Harold M. Agnew, “A Primer on Enhanced Radiation Weapons”, *The Bulletin of the Atomic Scientists*, (December 1977), s. 8.

² Fred M. Kaplan, “Enhanced Radiation Weapons”, *Scientific American*, C. 238, No. 5 (May 1978) s. 47.

³ George Kistiakowsky, “The Folly of the Neutron Bomb”, *The Bulletin of the Atomic Scientists*, (Sept, 1978), s. 27.

karşılaşılan bir tek nötron parçacığının bile on kuşak boyunca sürebilecek genetik bozukluklara yol açabileceği söylenmektedir.

Nötron bombasının teknolojik özelliklerini özetlersek, herşeyden önce şimdiye dek üretilen nükleer silahlardan farklı olarak nitelik açısından atom çekirdeklerinin birleşmesi sonucunda açığa çıkan enerjiyi kullanmakta. İkinci olarak, nötron hafif bir bomba, bu özelliğinden dolayı savunucuları nötronla istenmeyen zararların en aza indirgeneceği görüşünde. Bu görüşün mantıksal uzantısı ise şu : Nötron, istenmeyen zararlar az olduğuna göre kolayca kullanılacak bir bombadır. Nihayet, yoğunlaştırılmış radyasyon etkisi dolayısıyla nötron insanları hedef alıyor. Ancak onları konvansiyonel silahlar ve bilinen nükleer silahlardan farklı olarak tam anlamıyla (en azından ilk anda) cansız kılmamakta işkence ederek öldürmekte. Ayrıca bir nötron patlamasından oldukça uzak yerlerde bulunacak insanların bile çocuklarını ve hatta torunlarını onulmaz hastalıklar beklemektedir.

II — Tarihsel Gelişim

Özel olarak nötron bombası son iki-üç yılın askeri ve siyasal gelişmelerinin bir ürünü olarak nitelenebilir. Ancak nötron etkisinin ve radyasyonun kullanıldığı nükleer silahların geçmişinin bir hayli eski olduğu bilinmektedir. *Fusion* silahlarının ilki olan hidrojen bombası yaklaşık yirmibeş yıl önce denendi. Nötron da gerçekte (bir *fusion bombası* olarak) hidrojen bombasının hafif olan bir varyasyonundan başka bir şey değildir.

Nötron bombası, zaman içinde atom laboratuvarlarında planlanan ve bugün bilinen özelliklerini çeşitli aşamalardan geçerek kazanmış bir silah. Nötron konusunda tartışmaya girebilmek için nötronun tarihsel olarak nasıl geliştiğinin ve bugün üretimi ile ilgili hangi aşamada bulunulduğunun bilinmesi gerekli. Bu bilgiler aynı zamanda nötronun NATO stratejisi içindeki işlevinin belirlenmesinde ABD'nin ne gibi rolü ve katkıları olduğunu ortaya koyabilir.

ABD'nde silahların üretimine başlanması için atom laboratuvarları ve Pentagon'daki ilk hazırlıklardan sonra, başta Başkan olmak üzere yönetimin önerisi ve Kongre'nin onayı gerekiyor. Yani, yeni bir silahın ortaya çıkabilmesi için biri sivil diğeri askeri iki bürokratik aşamayı geçmesi zorunlu.

Nötronun öyküsünü 1960 lardan, Kennedy yönetimi döneminden başlatarak izlemek yararlı olur. Çünkü, nötron konusundaki ilk düşünceler, açık olarak, bu yıllarda ortaya çıkmaya başladı. Kennedy-

nin başkanlığı döneminde ABD'nin Batı Avrupa savunmasına dönük resmi politikası konvansiyonel silahlara ağırlık veren bir nitelik taşıyordu. Bu dönemde Savunma Bakanı olan Robert Mc Namara taktik nükleer silahların yeniden incelenmesini istedi. Yapılan çeşitli nükleer savaş oyunu denemeleri Avrupa "sahne"sinde gerçekleşecek bir nükleer savaşın her iki taraf için de büyük yıkım olacağını gösteriyordu. Milyonlarca kişi ölecek buna karşılık, taraflardan hiçbiri mutlak bir üstünlük sağlayamayacaktı. Mc Namara yeni bir taktik nükleer silah nesline para ayırmak yerine konvansiyonel silahlara daha büyük önem vermeyi yeğliyordu. Bu arada konvansiyonel Lance füzelerinin üretimi için emir vermişti.

Amerikan yönetiminin görüş ve çalışmaları Avrupa "sahne"sinde büyük ölçüde nükleer silahlardan konvansiyonel silahlara çevrilmiş iken bile nötron konusunda ilk girişimler başlamıştı. Hatta Kennedy'nin başkanlığından da önce, 1960 da, Atom Enerjisi Komisyonu'na bağlı Livermore silah laboratuvarı yetkilileri "saf radyasyon"a dayalı taktik bir nükleer silahın üretilmesine yarayacak askeri gerekçelerin hazırlanması için Pentagon'u ikna etmeğe uğraşıyorlardı. Başkan Eisenhower'in bilimsel ve teknolojik konulardaki özel danışmanı George Kistiakowsky Başkan'ın Bilimsel Danışma Komitesi önünde Livermore laboratuvarı yetkilerinden birinin bu taktik silahı şöyle tanımladığını belirtiyor: "... (T) oprağın üzerinde patlatıldığında belirli bir menzile içindeki herkesi öldürecek fakat bundan az uzakta bulunan hiç kimseye zarar vermeyecektir"⁴. Daha ilk kez adından söz edildiğinde nötron bombası istenmeyen zarara yol açmayacağı için övülüyordu.

Melvin Laird'in savunma bakanlığı sırasında ise yeni bir taktik nükleer silah nesli yaratılması için ödenek ayrılmaya başlandı. Ancak bu dönemde taktik nükleer silahların modernleşmesine ilişkin olumsuz tavır hala sürüyordu. Bu tavır James Schlesinger'in savunma bakanlığı dönemine dek sürdü.

Aynı dönemde, nötronun araştırma aşamasından üretim aşamasına geçirilmesi için çaba harcanıyordu. 60 lı yılların ortalarında Amerikan kentlerinin "korunması" için geliştirilen *Sentinel* füze-savar füze (ABM) sistemi ile birlikte yoğunlaştırılmış radyasyon başlığı yeniden gündeme geldi. *Sentinel* sistemi içinde yer alan öğelerden biri kısa menzilli *Sprint* güdümlü füzeleri idi. Bu füzelerin düşman füzelerini yokedebilmesi için oldukça alçakta patlatılması gerekiyordu. Ancak bu patlamanın da bir sakıncası kentlerin göre-

⁴ George Kistiakowsky, loc. cit., s. 25.

bileceği zarar olabilirdi. Bu soruna çözüm bulabilmek için bu kez Los Alamos laboratuvarında bir yoğunlaştırılmış radyasyon projesi geliştirildi. *Sprint* füzelerinde yoğunlaştırılmış radyasyon başlığı kullanılacaktı. Bu konuda ilk yeraltı denemesi 1960 ların sonlarına doğru Nevada'da yapıldı. *Sentinel* projesi şiddetli portestolara yol açtı. Etkisiz, pahalı ve askeri açıdan tahrik edici olduğu için eleştiriliyordu. Kamuoyunda muhalefet o denli büyüdü ki 1969 yılında proje tümüyle kaldırıldı.

James Schlesinger'in savunma bakanlığı taktik nükleer silahlar konusunda köklü bir tavır değişikliğini simgelemektedir. "...(R)esmi açıklamalarına bakılırsa Schlesinger caydırmadan çok, nükleer savaşların kendisiyle ilgiliydi."⁵ Schlesinger daha önce Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı olduğu sırada da taktik nükleer silahlara büyük önem veriyordu. Bu dönemde ordu da taktik nükleer silahların modernleştirilmesi için para ayrılmasını istiyordu. Ancak nötron konusunda kuşkuluydu. Hayvanlar üzerinde yapılan deneyler istenen "etkili" sonuca ulaşamadığını gösteriyordu.

Öte yandan, nötronun bağımsız öyküsü ilginç biçimler alarak sürüyordu. 1969 da *Sentinel* projesinin kaldırılmış olmasına karşın Nixon yönetimi iki küçük değişiklikle onu yeniden ele aldı. Projenin adı *Safeguard* olarak değiştirildi ve yepyeni bir görev yüklendi. Yapılacağı varsayılan bir Sovyet füze saldırısına karşı *Minuteman* kıtalararası füze silolarını yoğunlaştırılmış radyasyon savaş başlıkları koruyacaktı. İçeriği değişmemekle birlikte, biçimsel açıdan farklı ABM sistemi 1969-70 bütçe dönemi için Senato'nun da onayını aldı. Daha sonra, 1972 yılında ABD ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan SALT I (Stratejik silahların sınırlandırılması) sözleşmesi ABM sistemlerinin sayısını iki taraf için de iki olarak sınırliyordu. Bu sayı sonradan bire indirildi. ABD'nde bu sistemin yapılmasına Kuzey Dakota'da Grand Forks yakınlarında başlandı. Ancak kısa süre sonra maliyeti oranında etkili olamayacağı söylenecek yapımdan vazgeçildi. Böylece o zamana dek üretilmiş olan *Sprint* füzeleri de bir köşeye atılmış oldu.

İşte bu dönemde taktik nükleer silahlara verilen önemle nötron bombasını "kuvveden fiile" çıkarmak isteyenlerin çabaları aynı noktada buluşmuştu. Öncelikle, *Sprint* nükleer başlıklarının yapımında görev almış bazı bilim adamları bu başlıkların ağırlığını azaltarak birer taktik nükleer silah olarak kullanılmasını planlamağa başladılar. Yalnızca planlamakla da kalmayıp radyasyon silahları konu-

⁵ George Kistiakowsky, loc. cit., s. 25.

sunda kuşkulu olan orduya karşın Kongre'yi bu silahların gerekliliğine inandırmak için uğraştılar. 1973 yılında, Los Alamos laboratuvarı yöneticisi Harold Agnew Kongre Birleşik Atom Enerjisi Komitesi'nde yaptığı konuşmada şöyle diyordu : "Biz, Los Alamos'da nükleer silahlarda genel olarak görülen istenmeyen zararları azaltacak ve savaş alanında belirleyici olabilecek olan bu ... silahları gözönünde bulundurması için Savunma Bakanlığı'nı etkilemeye çalışıyoruz"⁶. Bunları söylerken Harold Agnew'in kafasında tek bir silah olabilirdi : nötron bombası.

Sonunda James Schlesinger'in savunma bakanlığı sırasında, bunca zaman üzerinde durulan nötron bombası en önemli taktik nükleer silah projesi halini aldı. Bu arada projenin gerçekleştirilmesi işi Los Alamos'dan Livermore'a verildi. Ancak, "Savunma Bakanlığı'nın görünüşe bakılırsa Başkan Ford'un onayıyla (gerçekleşen) üretime hazırlama kararı Kongre üyelerinin çoğu tarafından bilinmiyordu"⁷. 1976 yılının sonlarına doğru Ford yönetimi, nötron başlıklarının *Lance* füzeleri ve 8 inç çapındaki toplarda kullanılması yolundaki öneriyi onayladı. Daha sonra nötron bombasının üretimi için gerekli para 1978 yılı bütçe önerileri içinde yer aldı.

Ancak on milyar dolar tutarındaki başkanlık bütçesinin kamu harcamaları arasında nötron ayrı bir kalem olarak gözükmüyordu. Carter yönetiminin işbaşına gelmesiyle 1978 mali yılı için Ford yönetiminin yaptığı öneriler gözden geçirildi. Yapılan değerlendirmelerden sonra *Lance* konvansiyonel savaş başlıkları için ayrılan altmışbeş milyon dolarlık bir ödeme bütçe önerisinden çıkarıldı. Yaklaşık 100 kilometre menzili olan bu silahların her biri ortalama 100.000 dolara malolacaktı. Ancak bütçede bırakılan kırküç milyon dolarlık bir ödeme nükleer başlıklara ayrılmıştı. Ancak, söylendiğine göre, ne Başkan Carter'ın ne de Savunma Bakanı Brown'un bu ödeneğin yeni bir askeri teknolojinin üretim aşamasına geçirilmesinde kullanılacağından haberleri yoktu. Böylelikle, denebilir ki, daha sonraki gelişmeler olmasaydı nükleer silah türleri arasında nitelik açısından önemli farklılıklar taşıyan bir silah sessiz sedasız üretilmiş olacaktı.

Ancak, bazı rastlantılar Amerikan ve Dünya kamuoyunun üretime önce nötrondan haberdar olmasını sağladı. İlk kez 6 Haziran 1977 tarihinde *Washington Post*'da yayınlanan bir yazı dizisi nötrondan söz etti. Yine bu tarihlerde, Atom Enerjisi Komisyonu'nun

⁶ George Kistiakowsky, *loc. cit.*, s. 28.

⁷ "The Ultimate Clean Bomb", *US News and World Report*, July 11, 1977, s. 15.

yerini almış olan Enerji Araştırma ve Geliştirme Yönetimi yetkililerinden birinden bilgi sızdırdığı sanılan Senatör Mark Hatfield, bütçeye nükleer *Lance* başlıkları için konulan paranın nötron bombasının üretiminde kullanılacağını öğrendi. Hatfield, nötrona ayrılan paranın ödenmemesi için Kongre'ye bir önerge verdi. Ne var ki, önergesi geri çevrildi.

Bu arada Carter yönetimi de nötron bombasının varlığından "haberdar oldu". Yapılan ilk açıklamada Carter'ın Ford'un eylem ve kararlarıyla bağlı olmadığı, yönetimin askeri politika hedeflerini gözden geçirdikten sonra bu konuda bağımsız bir karar vereceği bildirildi. Daha sonra, Senatör Hatfield'in bir sorusunu yanıtlayan Savunma Araştırma ve Mühendislik Müdürü, Carter'ın 1978 bütçe yılının başlangıcı olan ekim ayına dek, *Lance* füzelerinde kullanılacak nötron başlıkları konusunda bir karar vermeyeceğini, ancak Kongre'nin bu kararı beklemeden gerekli fonu tahsis etmesi gerektiğini belirtti.

Temmuz ayı içinde Carter Senato'ya gönderdiği bir mesajda nötron bombasının üretiminin ulusal çıkarlara uygun olduğunu açıklıyordu. Senato'da yapılan oylamada Senatör Hatfield ve Senatör Kennedy'nin karşı önergelerine rağmen kamu harcamaları bütçesi kabul edildi. Ancak kabul edilen bir başka önergeye göre, Başkan'ın üretimin sürdürülmesine karar vermesi halinde Kongre kırkbeş gün içinde nötrona karşı bir karar alabilecekti. Kongre'de bu tartışmalar sürüp giderken, ayrılan paranın yalnızca *Lance* füzeleri için değil, aynı zamanda 8 inç'lik top kovanları için de kullanılacak nötron başlıklarının üretimine harcanabileceği açıklandı.

1977 yılı sonbaharına gelindiğinde nötron olayı uluslararası boyuta ulaştı. Carter, üretim kararı vermeden önce NATO'daki müttefiklerinin bu silahın Avrupa'ya yerleştirilmesini isteyip istemediğinden emin olmak istiyordu. Bu dönemde Avrupa nötron bombası konusunda hareketli bir tartışmaya sahne oldu. NATO üyesi Avrupa ülkelerinin hükümetleri üretime ilişkin doğrudan bir karar açıklamama, bu kararı ABD yönetimine bırakma eğiliminde görünüyordular.

İşte bu sırada, 1978 yılı nisan ayında, beklenmedik bir olay oldu. Başkan Carter'ın Güney Amerika ve Afrika'yı kapsayan bir geziye başladığı günlerde *New York Times* gazetesinde yayınlanan bir yazı Carter'ın NATO müttefiklerine haber vermeden nötronun üretimine başlanması kararını verdiğini açıklıyordu. Bu yazı öncelikle NATO çevrelerinde büyük bir kargaşa ve huzursuzluk yarattı. Ya-

zının yayınlanmasından hemen sonra Beyaz Saray'dan yapılan bir açıklama henüz nötrona ilişkin bir karar verilmediğini bildiriliyordu. Ancak Carter'ın kendisi de son derece güç bir durumda kalmıştı. Carter, 7 Nisan 1978 de nötron projesinden vazgeçildiğini duyurdu. Ancak bunun hemen ardından Sovyetler Birliği'nin NATO karşısındaki askeri gelişmesine bakarak kararın gözden geçirilebileceğini belirtti. Yani nötrondan şartlı olarak vazgeçilmişti. Henüz üretilmesi için bazı olasılıklar mevcuttu.

Nitekim 1978 yılı ekim ayının ortalarında yapılan bir açıklama Carter'ın nötrondan geçici bir süre için vazgeçtiğini ancak onu bütün bütün gözden çıkarmadığını kanıtladı. Carter, nötronu oluşturan belli başlı parçaların üretilmesi yolundaki çalışmaların sürdürülmesi için emir veriyordu.

Nötron bombası 1960 lardan, Eisenhower döneminden bu yana üzerinde düşünülen ve üretime geçilmesi için uygun fırsat kollanan silahlardan biriydi. Nötronun üretim aşamasına kadar gelme öyküsü ABD'nde yeni teknolojiye dayanan bir silahın "arsenal'de yer alabilmek için hangi yollardan geçtiğine bir örnektir.

Ford yönetiminin nötron konusunda aldığı kararlarla bağlı olmadığını bu konuda bağımsız karar vereceğini açıklamış olan Carter üretim kararı verirken hangi gerekçelere dayanmış olabilir? "Yogunlaştırılmış radyasyon başlığı silahlarının amacı *caydırmayı artırmak* (altını ben çizdim); fakat caydırma başarılı olmazsa ikili ölçütü tatmin etmektir: Birincisi, NATO'nun saldırıya önemli askeri zarar verme yeteneğini artırmak. İkincisi, dost askeri birlikler ve siviller de dahil olmak üzere yakın hedef alanı içindeki kişilere verilecek zarar ve ölümleri en aza indirmektir."⁸

III — Nötron ve NATO Stratejisi

Başkan Carter'ın da sözlerinden anlaşıldığı gibi, nötron bombası ABD tarafından üretilecektir ama NATO tarafından kullanılacaktır. Öyleyse bilinmesi gereken şey nötron bombasının NATO stratejisi içinde nasıl bir yere oturtulduğu ve nötronun bu stratejide değişikliklere yol açıp açmadığıdır.

Stratejik özellikleri gözönünde bulundurulduğunda nötron öncelikle anti-tank bir silah olarak ortaya çıkmaktadır. Yalnız bu özelliği biraz daha açıklığa kavuşturarak nötronun hangi varsayımlara göre geliştirildiğini anlamak gerekir. NATO stratejisinin temelini

⁸ Edwin F. Black ve S.T. Cohen, "The Neutron Bomb and the Defense of NATO", *Military Review*, (May 1978), s. 60-61.

oluşturan değerlendirmelerin en başında "Sovyet tank üstünlüğü" gelmektedir. Avrupa'da NATO ve Varşova Paktı güçlerinin konvansiyonel silahlar açısından bir karşılaştırması yapıldığında Sovyetler Birliği'nin ve genel olarak Varşova Paktı'nın tanklarda üstünlüğü elinde tuttuğu görülür. İşte nötron, bu tank üstünlüğünü "dengelemek" için düşünülmüş bir nükleer silahtır.

NATO stratejisi ilk temel değerlendirmeden sonra bir varsayım yapmaktadır. Bu varsayım da Varşova Paktı güçlerinin Batı Almanya üzerinden Avrupa'ya, üstün olduğu tanklarla, bir saldırı başlatmasıdır. Bu ilk varsayımına bağlı olarak bir başka varsayım daha baş vuruluyor. Bu ikinci varsayım, tank "saldırısı"nın niteliği ile ilgili. Batı Almanya'ya yapılan hareket bir "blitz krieg" niteliğinde olacaktır. Yani tanklarla başlatılacak olan savaş Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da uyguladığı yıldırım savaşın benzeyecektir. Yıldırım savaşının başlıca iki özelliğinden söz etmek mümkündür. Birinci özellik saldırının sürpriz oluşudur. İkinci özellik ise daha ilk andan, çok güçlü bir darbe vurulmağa çalışılmasıdır.

Karşı tarafın nasıl bir saldırıya girişebileceği konusu açıkça belirlendikten sonra sıra, NATO'nun stratejik gereklerinin saptanmasına gelmiştir. Bu stratejik gereklerin neler olabileceğini görmeden önce, NATO stratejisinin bir "Sovyet saldırısı" varsayımından yola çıktığı için herşeyden önce bir savunma stratejisi niteliğini taşıması gerektiği hemen akla gelebilir.

1977 yılı sonuna yaklaşılırken NATO planlamacılarının karşılığında durduğunu söyledikleri başlıca sorunlar şunlar : "Erken uyarı, istek yetersizliği ve kısa savaş"⁹. Bu öğelerin ortaya koyduğu gerçek şudur. NATO, Varşova Paktı'nın varsayımsal saldırısını oluşturacak temel niteliklerin tam karşısını kendi savunmasının sorunları olarak görmektedir. Böylece, Varşova Paktı'nın düşünüldüğü biçimde bir saldırıyı başlatması halinde yukarıda anılan NATO sorunları çözülemediği takdirde yenilginin kaçınılmaz olacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

NATO çevrelerinde erken uyarı konusunda karamsar tahminlerde bulunmaktadır. Varşova Paktı'nın hareketin başlangıcını çeşitli biçimlerde saklayacağı öne sürülerek NATO'nun kırksekiz saat öncesinden haberdar olmasının bile bir başarı sayılması gerektiği bildirilmektedir. Buna karşılık Pentagon'un ancak otuz gün önceden uyarılarak bir NATO karşı saldırısını uygulamaya koyabilme yolundaki planları eleştirilmektedir.

⁹ Black ve Cohen, loc. cit., s. 53.

İstek yetersizliğinin Batı'nın öteden beri çözemediği bir sorun olduğu ısrarla vurgulanmaktadır. Savunmaya ikincil önem veren bütçeler, bu istek yetersizliğinin en önemli kanıtı olarak gösterilmektedir.

Kısa savaş konusundaki görüşler ise NATO stratejisinin gözden geçirilmesine gelip dayanmaktadır. "Kuruluşundan bu yana NATO savunması öncelikle caydırmaya dayanmıştır. Bu ise, NATO'nun sınırlarına karşı girişilecek bir saldırıya ani ve ileri bir yanıt vermesinin inandırıcılığına bağlıdır."¹⁰

Nötron bombasını savunan NATO yetkililerinin görüşleri öncelikle varolan stratejinin eleştirisinden kaynaklanmaktadır. NATO'nun savaşta kullanılmasına dair inandırıcılığı olan silahları üretmesi gerektiği belirtilmektedir.

Taktik nükleer silahların ABD tarafından Orta Avrupa'ya yerleştirilmesi 50'li yılların ortalarından başlayarak sürdürülen bir olgudur. Bilindiği gibi NATO stratejisi önceleri topyekün karşılık daha sonra esnek karşılık doktrinine dayandırılmıştır. Taktik nükleer silahlar, bir anlamda bu doktrinlerin inandırıcılığını yani asıl amaç olan caydırmayı sağlayacak bir tür maddi alt yapı olarak düşünülmüştür. Ancak 1955 yılında yapılan ve *Carte Blanche* adını taşıyan tatbikat taktik nükleer silahların bazı sakıncalarını da ortaya koymuştur. Bu tatbikat sırasında savaş alanına destek olarak üç günden daha az bir süre içinde 335 bomba atılmış ve bunların 268'inin Batı Alman topraklarına düştüğü görülmüştür. Böylece yapılan denemelerin sonucunda özellikle Batı Almanya'da sivillerin de büyük zararlar göreceği ortaya çıkmıştır.

Bu koşulları gözönünde bulunduran ABD askeri yetkilileri yeni tür bir taktik nükleer silahın gerekliliği üzerinde durmağa başladılar. Nötron, özelliklerinden dolayı bu koşulları yerine getirebilecek bir silah olarak gözüküyordu. Herşeyden önce, radyasyon etkisi tank zırhlarının aşılmasına olanak sağlıyordu. Yine hafif bir bomba olan nötronun NATO'nun inandırıcılığını artıracığı öne sürülüyordu. İstenmeyen zararların en aza indirildiği silah olan nötron sayesinde dost tarafın kayıplara uğraması önlenecekti. Böylelikle NATO'nun karşı karşıya bulunduğu öne sürülen sorunlara nötronun çözüm getirmesi bekleniyordu.

Öte yandan, NATO bir süreden beri Avrupa nükleer sahnesindeki silahlarını azaltmaktadır. Viyana'da sürdürülen Karşılıklı ve

¹⁰ Black' ve Cohen, loc. cit., s. 55.

Dengeli Kuvvet İndirimi (MBFR) görüşmelerinde 1976 aralığında ABD'nin yaptığı bir paket önerisinde başka şeylerle birlikte Orta Avrupa'daki Sovyet tank sayısının 1.700 azaltılması karşılığında NATO'nun 1.000 nükleer başlığı kaldırabileceği belirtilmiştir. ABD'nin yaptığı önerinin gerçekte tek taraflı bir nitelik taşıdığı taktik nükleer silahlarda yapılan modernleşmeye uygun bir zemin hazırlamak için düşünüldüğü söylenmektedir.

Nötron bombasının teknolojik ve stratejik özellikleri birarada gözönüne alındığında savaş alanında rahatça kullanılacak bir silah olduğu görülebilir. Artırılan radyasyon etkisi dolayısıyla düşmana çok büyük insan kaybı verdirilecektir. NATO'nun "eksiklikleri"ne yanıt olmak üzere planlanan bir silah olarak nötron NATO stratejisi üzerinde bazı önemli etkiler de yapabilir.

NATO'nun topyekün karşılık doktrininden esnek karşılığa geçişi belli somut gerekçelere dayanıyordu. Oysa bu nükleer doktrinlerin ortaklaşa amaçladığı caydırma bir nükleer savaş olasılığını ortadan kaldırmadığı gibi, her iki tarafı da sonu gelmez bir silahlanma yarışına girmeye kamçıliyordu. Yine de esnek karşılık doktrini nükleer savaş olasılığını bir ölçüde de olsa uzakta tutan bir NATO stratejisini simgelemektedir. Bu durumda, nötronun NATO stratejisinin en önemli dayanağı haline getirilmesi, esnek karşılık doktrinine indirilmiş bir darbe anlamına gelmez mi? Nötron ölçüsünde öldürücü bir silahın bir savunma silahı olarak kabul edilmesi mümkün müdür?

Bu sorulara şimdilik kesin yanıt vermek mümkün olmamakla birlikte, nötron bombasının NATO'nun resmi stratejisinde önemli değişiklikler yaratması ve ona eskisinden farklı nitelikler vermesi akla yakın gözükmektedir. Nötron, NATO'nun esnek karşılık doktrini içinde bir tür "gerçekçi caydırma"yı amaçladığı izlenimi yaratmaktadır. Kısaca, nötron bombasının NATO stratejisi içinde basit bir "yeni" silah olacağını ve bununla kalacağını söylemek doğru olmaz. Nötronun üretilmesi NATO stratejisinde köklü değişiklikler yapılması anlamına gelebilecektir.

Ama nötron bombasının yaratacağı sorunlar yalnızca bunlar değildir.

IV — Nötron Bombası ve Sorunları

Nötron bombasına ilişkin sorunlar en önce, nötronun özelliklerinden gelmektedir. Bir NATO taktik silahı olarak en fazla üzerinde

durulan özellik istenmeyen ya da yan zararların en aza indirilmiş olmasıdır. Oysa, bu özelliğin gerçekten varolup olmadığı bile tartışılmaktadır.

NATO stratejisinin dayandığı bir varsayıma göre Sovyetler'in "beklenen" tank saldırısı Batı Almanya'nın doğusu üzerinden yapılacaktır. Bu, nötron bombalarının Batı Alman toprakları üzerinde patlatılmasını zorunlu kılan bir nedendir. Oysa, bu bölgelerde, bugün yoğun bir kentleşme gözlenmektedir. Böylece, söz konusu bölgeler ne derece boşaltılmış olursa olsun Batı Alman sivillerinin büyük bir zarar görmesi önlenemeyecektir. Kısaca, "... (r) adyasyon silahlarının bizden (dost) insanlara karşı zararsız olduğu kavramı hayli tartışmalıdır"¹¹. Nötron bombasından etkilenen tankların kapladığı alan dört kilometre çapındaki bir dairenin ancak beşte birini oluşturmaktadır. Bu alanın geri kalan kısmındaki asker ve sivillerin büyük çoğunluğu nötronun radyoaktif etkisinden dolayı radyasyon hastalığına yakalanacaklar ve uzunca bir süre sonra bu hastalıktan ya da kanserden öleceklerdir.

Nötronu planlayan atom bilimciler ve askeri yetkililer bu bombanın optimal uzaklıkta bulunan tank mürettebatı üzerinde "ani geçici etkisizleştirme" etkisi yapacağını söylemektedir. Ancak anılan dozda radyasyon alan bir kişinin bir süre sonra kısmen de olsa fiziksel yeteneklerine kavuştuğu bilinmektedir. Fiziksel yeteneklerine kısmen kavuşan bir asker ise savaşı kısa bir süre için de olsa sürdürebilecektir. Üstelik, artık yaşayan bir ölü olduğunu biliyorsa eskisinden daha büyük bir hırsla tetiğe asılacaktır. Nötronun etkisine doğrudan hedef olan tank mürettebatının tümüyle etkisiz kılındığı varsayılsa bile daha az radyasyon alan diğer personelin saatler, günler hatta haftalar boyu hayatta kalarak savaşı sürdüreceğine kesin gözüyle bakılmalıdır. Bu durumu ortadan kaldırmanın tek bir yolu olabilir o da karşıt orduyu tümüyle etkisizleştirmek ya da başka deyimle yok etmek için çok sayıda nötron bombasının kullanılması. Bu da, savaş alanının bir nötron yağmuruna tutulması demektir ki nötronun ön plana çıkarılan tüm etkilerini yok edecektir. Çok sayıda nötron bombasının kullanılmasıyla ağır klasik nükleer silahların kullanılması arasında hiçbir fark yoktur. Çok sayıda nötronun çarpma ve serpinti gibi etkileri de artacak bunlara bir de radyasyon eklendiğinde büyük bir yıkım meydana gelecektir.

Nötronun kuramsal olarak düşünülen biçimiyle olası bir uygulaması arasında önemli farklılıklar olacağı görülmektedir. Bu fark-

¹¹ Fred M. Kaplan, loc. cit., s. 50.

lılıklar da nötron bombasının kendisini savunanlarca öne sürülen değerlerini büyük ölçüde azaltmaktadır.

Nötron bombasının bir proje olmaktan çıkarılıp üretilmesinin ve Avrupa'ya yerleştirilmesinin Sovyetler'in askeri stratejisinde bazı değişikliklere yol açması beklenebilir. Bu silah Sovyet stratejisini genel çizgisiyle etkilemese de Sovyetler'i ve Varşova Paktı'nı bazı karşı önlemler almaya yöneltebilecektir. İlk akla gelebilecek önlem tankların zırh koruyuculuğunun artırılmasıdır. Bu yoldan radyasyon etkisinin azaltılması düşünülebilir. Nötronun görece olarak az serpinti bıraktığı bilinmektedir. Bu durumda, öncü tank birliklerinin boş bırakacağı alan serpentinin az oluşundan dolayı kolay hareket edebilen bir başka kuvvet tarafından doldurulabilir. Bu karşı önlemlerin tümü aslında tıpkı Sovyet tank saldırısı gibi varsayımsal bir nitelik taşıyor. Ancak, varsayımlardan öte gerçek olan, nötronun Varşova Paktı'nın silah stratejisinde bazı değişikliklere yol açabileceğidir.

Bu tartışma bir yana, asıl sorulması gereken soru, nötronun Sovyetler'in tank üstünlüğü ile başa çıkmanın tek yolu olup olmadığıdır. Bu soruyu yanıtlamadan önce Sovyetler'in nükleer güce ilk başvuran ülke olmayacaklarını sürekli vurguladıkları anımsanmalıdır. Eldeki veriler, bazı önemli gelişmelerin varlığına işaret etmektedir. Bir Amerikalı yazar, Fred Kaplan, Varşova Paktı tanklarının giderek eskidiğini ve geçersiz hale geldiğini savunarak şöyle demektedir: "Dahası bugünlerde ortalıkta dolaşan sürpriz saldırı senaryoları Varşova Paktı ordularının düşük hazırlık düzeyini hesaba katmamaktadır..."¹². Yine yaygın bir başka görüşe göre, 1973'deki Arap-İsrail Savaşı'nda hassas tanksavar silahlar karşısında Sovyet tanklarının etkili olamayacağı görülmüştür. *Tow*, *Dragon* ve *Cobra/Tow* adlarını taşıyan Amerikan tanksavar silahlarının "gördüğünü vuran ve vurduğunu yıkan" nitelikleri olduğundan söz edilmektedir. Bu silahlar "görme" işlevlerini enfraruj ya da lazer ışınları ve radarlar aracılığı ile yerine getirmektedir. Sovyet tanklarının "yenilmez" silahlar olma özelliklerini giderek yitirmeğe başladığı görülüyor. Üstelik ABD ve NATO'nun ellerinde bulunan konvansiyonel silahlarla tanklar üzerinde etkili olabileceği de söylenebilir. Sonuç olarak nötron bombasının Sovyet tanklarına karşı tek etkili silah olacağını söylemek yüzde yüz doğru değildir.

Nötron bombasının varlığı geniş kamuoyu kesimlerince son iki yılda öğrenilmiştir. Bir kez öğrenildikten sonra da geniş tartışmalar

¹² Fred M. Kaplan, loc. cit., s. 50.

ra yol açmış ve son zamanlarda üzerinde en çok konuşulan silah olmuştur.

Nötronun parçalarının üretimine karar veren Başkan Carter'ın görüşlerini tarihsel gelişimden söz ederken özetlemiştik. Kısaca, Carter bu silahın Amerikan ulusunun güvenlik çıkarlarını ilgilendirdiği görüşündedir. Aynı şekilde yüksek derecedeki hükümet yetkilileri Carter'ın görüşlerini paylaşmaktadır. NATO ileri gelenleri de nötron bombasından yanadır. Örneğin, Genel Sekreter Joseph Luns NATO'nun bu yeni silahları istediğini ve buna gereksinme duyduğunu açıkça ifade etmiştir.¹³ Ayrıca ABD'ndeki Los Alamos ve Livermore nükleer laboratuvarlarının yöneticileri nötronun üretim aşamasına geçirilmesi kararının alınması için Pentagon ve Kongre'de kulis yürütmüşlerdir.

Kongre'de nötrona ilişkin yapılan oylamalar çoğu kez nötrondan yana sonuçlar vermektedir. Ne var ki Amerikan Kongresi içinde de nötrona karşı çıkan önemli ve etkili bir grup vardır. Bu grubun başını nötron bombasının varlığından ilk kez haberdar olarak kamuoyuna duyuran Senatör Mark Hatfield çekmektedir. Hatfield nötrona karşı çıkışına iki gerekçe göstermektedir. Birincisi, nötronun Kongre'nin denetiminden kaçırılmak istenmesidir. İkincisi ise, nötronun nükleer bir savaş olasılığını artırmasıdır. Nötrondan yana olan Kongre üyeleri ise ABD ve NATO'nun Sovyetler Birliği karşısında sahip olduğu stratejik üstünlüğün yanıltıcı bir denklik kavramı içinde eriyip gittiğinden yakınmaktadır. Onlara göre, "Sovyetler Birliği nükleer tehdit durumuna gelirken Avrupa'daki konvansiyonel güçlerini de artırmıştır"¹⁴. Kısaca, Amerikan Kongresi'nde nötrona ilişkin iki karşıt grup oluşmuştur.

ABD'nde bazı çevreler nötronla ilgili aynı gerekçelerden yola çıkarak farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Ortak gerekçe, nötronun, "önemsiz" bir silah oluşudur. Kissinger, nötron konusunda, "... (n)ötron bombasının Atlantik'in her iki yanında da bu kadar büyük bir konu yapılmağa değdiğini sanmıyorum"¹⁵ demektedir. Bu yüzden nötronun üretimi konusundaki tartışmalara hiç yol açmadan üretime karar verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna karşılık bir başka görüş, nötronun NATO'nun taktik silahlarıyla ilgili iki te-

¹³ Black ve Cohen, *loc. cit.*, s. 56.

¹⁴ "Go Ahead With Neutron Bomb", (Senatör Sam Nunn ve Mark Hatfield ile görüşme), *US News and World Report*, July 25, 1977, s. 25.

¹⁵ "Dr. Kissinger on World Affairs-An Interview", *Encounter*, (November 1978), s. 11.

mel soruna çözüm bulamayacağı inancındadır. Bu sorunlar da menzül yetersizliği ve beklenmeyen bir saldırı sonucunda kullanılma yeteneğini yitirmedi.

Carter'ın görüş istediği NATO üyesi ülke hükümetlerinin hiçbiri nötron konusunda açık seçik bir görüş bildirmemiştir. Avrupa'da nötrona karşı çıkan etkili bir kamuoyu vardır. Görüşleri sorulan hükümetlerin olumlu bir karara varmalarının ancak kendi kamuoylarını karşılama alma pahasına gerçekleşebileceğini düşünmek gerekir. Nitekim, Hollanda'da nötrona ilişkin sert tartışmalar sonrasında Savunma Bakanının istifa ettiği anımsanmalıdır. Nötron bombasının ilk yerleştirilmesi düşünülen ülke Federal Almanya'dır. Bu ülkenin en etkin siyasal örgütü olan Sosyal Demokrat Parti'nin genel sekreteri Egon Bahr nötron bombasını "akli bozukluk simgesi" olarak nitelmiştir.

Nötron bombası ,bu tartışmalar ışığında değerlendirildiğinde üretimi ve Batı Almanya'ya yerleştirilmesi sessizce gerçekleşecek bir silah görünümünde değildir.

Nötron bombasının ortaya koyduğu bir başka önemli sorun nükleer eşik daralmasıdır. Nükleer eşik, olası bir çatışma halinde konvansiyonel silahlardan nükleer silahlara atlama aşamasını dile getiren bir deyimdir. Nötronu savunanlar, bu silahın, NATO'nun inandırıcılığını artırdığı için olası bir Sovyet saldırısına karşı caydırıcı bir etki yapacağını söylemektedir. Oysa nötronun üzerinde ısrarla durulmasının nedenlerinden biri Avrupa nükleer sahnesinde kolayca kullanılabilir niteliğidir. Sovyetler Birliği askeri stratejisi açısından hafif de olsa nükleer bir silahın kullanılmış olması tırmanma ve topyekün nükleer savaşın çıkması için yeterlidir. Nötron, Avrupa'da dengeyi güçlendirmekten çok nükleer eşik daraltarak güvensiz ve dengesiz bir ortamın doğmasına yol açacaktır.

Nötronun üretilmesi silahların denetimi ve sınırlandırılması yolunda yapılan çalışmaları baltalayacaktır. Çünkü nötron derken, "herşeyden önce tek bir nötron başlığından değil, tüm bir silah ailesinden söz ettiğimizi kabul etmeliyiz"¹⁶. Gerçekten, nötron üretimine bir kez başladıktan sonra sınırlı sayıda üretim yapılabilirliğini ve bunların kullanımının denetlenebileceğini sanmak gerçekçi olmayacaktır. NATO "savunma çizgisi" boyunca çok sayıda nötron başlığının yerleştirilmesi nükleer savaşın başlatılmasına ilişkin ABD Başkanı ve NATO yetkilileri elinde olan denetimin ortadan kalkmasına

¹⁶ "Go Ahead With Neutron Bomb", s. 26.

yol açabilir. Nötronun üretimi Orta Avrupa için sürdürülen MBFR görüşmeleri ve SALT sözleşmelerinin geleceğini olumsuz yönde etkileyecektir.

Tüm bu sorunların ışığında nötronla ilgili genel bir değerlendirme yapılabilir.

Nötronda istenmeyen zararların en aza indirgenmiş olması bu silahın kullanılma olasılığını artırmaktadır. "... Düşünülen tüm nükleer silahlar içinde nötron bombası Nagasaki'den sonra ilk kullanılacak olanıdır."¹⁷

Bu değerlendirmeye dayanarak, NATO'nun nükleer strateji açısından "olası bir ilk nükleer güce başvurma" doktrinini sürdürdüğünü söylemek doğru olur.

Bu yazı çerçevesinde nötron bombasının kendi "mantığı" içinde ne kadar tutarlı olduğu irdelenmeğe çalışılmıştır. Ancak bu, nötronu "çirkin ve kirli" bir silah yapan önemli niteliğinin gözardı edildiği anlamına gelmemelidir. Nötron her ne kadar bir savunma silahı olarak sunulmağa çalışılsa da aslında tam bir saldırı ve işgal silahıdır. (*)

¹⁷ Daniel Ellsberg, "There Must Be Not Neutron Bomb", *The Nation*, May 27, 1978, s. 632.

(*) Bu yazı Nisan-Mayıs 1979 tarihlerinde kaleme alınmıştır. Daha sonraki gelişmeler kapsamı dışında kalmaktadır. Ne var ki söz konusu gelişmelerin yazının önemini azalttığı söylenemez.